

نقش و جایگاه راهپیمایی اربعین بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

نصرت الله حیدری^۱
یونس عزتی^۲
سارا فلاحي^۳

چکیده

جمهوری اسلامی ایران با محوریت دین شکل گرفته است پس مبانی قدرت آن نیز بر مؤلفه‌های دینی و نرم استوار است. سوگواری‌های عاشورا و اربعین از جمله آئین‌هایی هستند که از ظرفیت لازم برای انسجام‌بخشی و قدرت افزایی جمهوری اسلامی ایران برخوردار هستند. جمهوری اسلامی ایران از این آئین‌ها به صورت مستمر در مدیریت جنگ تحمیلی استفاده کرده است. اکنون نیاز است که متناسب با شرایط منطقه‌ای از این ظرفیت‌ها استفاده کرد. با فروپاشی رژیم بعث در عراق و از سر گرفته شدن پیاده‌روی اربعین توجه به این ظرفیت دینی دوچندان شده است. در مقاله حاضر نقش راهپیمایی اربعین بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. سؤال اصلی این است که راهپیمایی اربعین چه تأثیری بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران داشته است؟ یافته‌ها نشان داد که راهپیمایی اربعین با تقویت ارزش‌های دینی، معنویت‌گرایی، تقویت ایثار، شهادت و انتظار بر ارتقای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران اثر مثبت داشته است.

واژگان کلیدی: راهپیمایی اربعین، قدرت، قدرت نرم، جمهوری اسلامی ایران

۱. استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران. (نویسنده مسئول)
Nosratheidari@gmail.com

۲. استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران.

۳. استادیار و عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی، واحد ایلام، دانشگاه آزاد اسلامی، ایلام، ایران.

مقدمه

انقلاب اسلامی بهمن ماه ۱۳۵۷ که بر مبنای آموزه‌های دینی شکل گرفت از انقلاب‌های مهم در نیمه دوم قرن بیستم به حساب می‌آید. این انقلاب نقش زیادی در گرگونی بسیاری از مفاهیم سیاسی و اجتماعی جامعه داشت. این انقلاب‌ها که بر اساس مبانی و آموزه‌های دینی شکل می‌گیرند دارای معیارهای بقا، دوام و فرهنگ‌محورند و قدرت خود را از بطن مؤمنان و باورمندان اخذ می‌کنند.

امروز بر همگان مبرهن است که قدرت نرم^۱ از مؤلفه‌های اساسی و تأثیرگذار در مناسبات جهانی و روابط بین‌الملل می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران، با بهره‌گیری از ابزارهای فرهنگی-تاریخی خود، درصدد است تا قدرت و موقعیت خویش را به‌گونه‌ای ارتقاء دهد که حقانیت ایدئولوژیکی خود را اثبات نماید. همان‌گونه که ذکر شد، بخش مهمی از قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران بر بستر آموزه‌های دینی و شیعی استوار است. همین بسترها و آموزه‌ها با الگوها و آموزه‌های اندیشمندان غربی قابل درک و تحلیل نیستند؛ زیرا معنویت‌گرایی، ایثار، شهادت‌طلبی، اخلاق‌مداری، عدالت‌طلبی معنای خاصی از قدرت نرم را به جهان معاصر معرفی می‌کند. امروزه می‌توان ادعا کرد که یکی از مهم‌ترین بسترهای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در آئین پیاده‌روی اربعین نهفته دانست که به تدریج در حال رخ‌نمایی است.

راهپیمایی میلیونی اربعین بزرگ‌ترین اجتماع جهانی است، اجتماعی از جنس اعتقادات، باورها و ارزش‌های الهی و انسانی. این حرکت گفتمان‌مناگرایی جمهوری اسلامی ایران را که همان دین‌مداری، حق‌خواهی، عدالت‌طلبی، فرهنگ ایثار و شهادت هست را تقویت کرده و به قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان عمق استراتژیک بخشیده است. راهپیمایی اربعین را باید از جنس نرم‌افزاری دانسته که توانسته با همه مراکز فرهنگی در جهان اسلام و حتی آزادیخواهان جهان ارتباط برقرار نماید و به یک سرمایه عظیم اجتماعی تبدیل گردد. ابعاد دینی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی و حتی اقتصادی اربعین منبع بسیار عظیمی در ارتقاء قدرت نرم برای جمهوری اسلامی ایران به حساب می‌آید و موجب تأثیرگذاری جمهوری اسلامی ایران در مناسبات قدرت، خاصه در قدرت نرم در عرصه جهانی شده است.

1. Soft power

این روند که از اوایل دهه ۱۳۹۰ شمسی به طور جد مورد توجه و امعان نظر مسئولین و مردم ایران قرار گرفته است. گرچه این آئین بومی شیعیان عراق است لکن جمهوری اسلامی ایران بنا بر ابتدای بنیان خود بر آموزه‌های شیعی نگاه ویژه‌ای بدان داشته و هستی، تداوم و غایت خود را مدیون ترویج، یادآوری و گسترش ماهیت آن می‌داند؛ اما مسئله‌ای که در این بین ذهن هر محقق را به خود مشغول می‌دارد این است که در دنیایی که رقابت ایدئولوژیک قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای و جهانی، برای کسب و حفظ قدرت خود، بر قدرت هوشمند تأکید دارند و از ابزارهای سخت‌افزار مدرن و پرهزینه و نرم‌افزاری فرهنگی - انسانی سریع‌الانتقال به طور هم‌زمان استفاده می‌کنند، آئین راهپیمایی اربعین چگونه می‌تواند بر قدرت و امنیت جمهوری اسلامی ایران کمک کند. نویسندگان مقاله با فرض این که آئین پیاده‌روی اربعین سرشار از آموزه‌های فرهنگی و دینی انسان‌ساز است در صدد هستند تا با تبیین این آموزه‌ها به مثابه قدرت نرم، ارتقای امنیت و قدرت جمهوری اسلامی ایران را درگرو گسترش و رواج این آئین پیگیری کنند. فلذا، برای تبیین این فرضیه از روش توصیفی - تحلیلی استفاده کرده و ضمن توصیف آموزه‌های دینی - فرهنگی اربعین به‌عنوان قدرت نرم، به تحلیل رابطه این آموزه‌ها با ارتقای امنیت و قدرت جمهوری اسلامی ایران پرداخت.

روش تحقیق:

این پژوهش به توصیف و تحلیل نقش راهپیمایی اربعین بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران توجه دارد. از آنجایی که محقق در تلاش است تا به مبانی نظری راهپیمایی اربعین و نیز قدرت نرم به شیوه توصیفی تحلیلی بپردازد، نگارندگان با به‌کارگیری مطالعات کتابخانه‌ای شامل اسناد، کتب، تحقیقات انجام‌شده تحلیل محتوا نموده و با استفاده از مطالعات نظری مرتبط و بررسی یافته‌های علمی - پژوهشی و همچنین مصاحبه با تحلیل‌گران و صاحب‌نظران اجتماعی، سیاسی و مذهبی به گردآوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها پرداخته است. نحوه گردآوری اطلاعات، به صورت اسنادی و استفاده از فیش برداری و نیز کتب و مقالات علمی است.

پیشینه پژوهش

با توجه به بررسی‌های به‌عمل‌آمده در پژوهش‌های کتابخانه‌ای و مجلات معتبر علمی،

پژوهش‌های زیر در ارتباط با موضوع اربعین و ابعاد گوناگون آن به رشته تحریر درآمده اما در زمینه‌ی موضوع مقاله حاضر به‌رغم مطالب گسترده و پراکنده در منابع و بعضی از تحقیقات جدید پژوهش‌های محدودی به انجام رسیده که اهم نتایج آن‌ها به‌طور مختصر آمده است.

پیاده‌روی اربعین حسینی، عظیم‌ترین اجتماع مذهبی جهان است که به‌عنوان نماد ملت اسلام و بزرگ‌ترین مانور قدرت شیعیان در شرایط حساس منطقه است که می‌تواند با قابلیت‌های زیاد خود زمینه‌ساز عزت مسلمانان و به‌ویژه شیعیان در دنیای امروز باشد. آیینی انسانی، فراملیتی، فرامذهبی و حتی فرادینی که ظرفیت‌های پیدا و پنهان آن می‌تواند در راستای تحقق تمدن نوین اسلامی در مقابل تمدن غرب قرار گیرد و کارکرد و تأثیراتی همچون: همبستگی در برابر دشمنان از جمله تکفیری‌ها، پیدایش یک پرستیژ جدید در روابط بین‌الملل برای ایرانیان و مناطق شیعه‌نشین، رسانه‌گویی برای فرهنگ ضد استکباری و ظلم‌ستیزی شیعی، قدرت‌نمایی نرم جهان تشیع، زمینه‌ساز وحدت سیاسی و بالا بردن حس اعتماد به نفس در میان شیعیان و در نهایت مشروعیت بخشی به حکومت‌های اسلامی برای کسب پرستیژ بین‌المللی به همراه داشته است. روی هم رفته، می‌توان گفت نتایج تحقیق نشان داد که قدرت، دارای ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به‌هم پیوسته‌ای است. در چارچوب رقابت‌های ژئوپلیتیکی، کشورهایی که از ساخت-های تاریخی، اعتقادی و نرم‌افزاری قدرت بهره می‌برند، در عرصه تصویرسازی و پرستیژ قدرت و نفوذ، از اعتبار بیشتری در صحنه نظام جهانی برخوردار می‌شود در این راستا اربعین، حرکت هویتی اصیل است که در طول تاریخ اسلام در بین مسلمانان جاری بوده و هست و پیاده‌روی اربعین به مثابه یکی از مظاهر قدرت نرم شیعیان تلقی شده و به همین جهت بر برگزاری هر چه گسترده‌تر آن تأکید می‌شود (متمقی و ملاحسینی، ۱۳۹۹).

پرویش (۱۳۹۸) نهضت حسینی یکی از بزرگ‌ترین حادثه‌های تاریخ بشریت است که تمامی عالم هستی را تحت الشعاع قرار داده است. این حادثه ظرفیت‌های تمدن‌سازی فراوانی دارد که از مهم‌ترین ابعاد تمدن‌ساز آن، نمایش امت واحده، بیداری اسلامی و مبارزه با استکبار، مبارزه با روح نظام سرمایه‌داری می‌باشد. در جهان امروز مناسک و آیین‌نامه‌های اجتماعی همانند اربعین حسینی می‌تواند ظرفیت‌های بسیاری را در زمینه‌سازی تحقق امت واحده به وجود آورد؛ بنابراین، نهضت حسینی نقطه عطفی برای حرکت به سوی ایجاد یک تمدن اسلامی است. اربعین سرمایه‌ای عظیم و حماسه‌ای جهانی است که می‌توان از ظرفیت‌های آن برای

انتقال پیام وحدت و انسجام، عدالت خواهی و ظلم ستیزی استفاده نمود.

موسوی و بیات (۱۳۹۷) در راستای پاسخ به سؤال «آیا آیین پیاده‌روی اربعین، در تعالی تشیع، تأثیر داشته است؟» آن‌ها تلاش کردند تا در دو بعد سیاسی و اجتماعی، سؤال فوق را مورد بررسی قرار داده و به این نتایج دست یافتند که ۱- این آیین نوعی مانور سیاسی- اجتماعی است که اتحاد، امنیت، قدرت و پایبندی به آرمان شیعیان را به جهانیان اعلام می‌دارد و تأثیرات بیرونی آن بردنیای خارج اثرگذار است. ۲- منسک اجتماعی- سیاسی است که سبب آرامش، هویت و الگوپذیری یابی و وحدت شیعیان از یکدیگر و بر یکدیگر می‌شود و تأثیرات آن سبب تعالی فضای درونی و تمام جهات اسلام و تشیع می‌گردد. اربعین در دو محور سیاسی و اجتماعی و با بهره‌مندی از مطالعات جامعه‌شناسی و علوم سیاسی، دارای چندین کارکرد به شرح کارکردهای اجتماعی: هویت‌یابی، شکل‌گیری سبک زندگی اسلامی، اصلاح جامعه و زمینه‌سازی ظهور، تسکین مشکلات و مصائب اجتماعی و فردی، تولید نظم اجتماعی نوین؛ و کارکردهای سیاسی نیز عبارت‌اند از: مقاومت و بیزاری از ظلم و استکبار، وحدت و بیداری اسلامی، امنیت آفرینی. غفاری هشتجین و آقایی (۱۳۹۷) پیاده‌روی اربعین حسینی از وجوه ممتاز هجرت در فرهنگ سیاسی شیعی می‌دانند که به‌عنوان بزرگ‌ترین اجتماع انسانی در جهان با وجوه ممتاز مذهبی، واجد پیام‌های عمیق سیاسی است. این حرکت عظیم به‌مثابه یک جنبش با بهره‌گیری از نظریه‌ی جنبش‌های اجتماعی چارلز تیلی و تطبیق آن بر منسک پیاده‌روی اربعین مشخص شد که این رویداد هر سه مؤلفه‌ی استمرار ستادها، بهره‌گیری از طیفی از تظاهرات عمومی و درنهایت ابراز عمومی چهار مؤلفه‌ی ارزشمندی، وحدت، تعداد و تعهد را که عناصر اصلی یک جنبش هستند در خود دارد. به عبارتی می‌توان گفت که پیاده‌روی اربعین یک جنبش اجتماعی فراگیر با تمامی مؤلفه‌های آن است.

معینی پور (۱۳۹۶) بر این عقیده است که یکی از شاخصه‌های اصلی تحقق تمدن نوین اسلامی نیز ایجاد امنیت پایدار در زندگی مدنی و اجتماعی است امنیتی که نه‌تنها در بعد نظامی و انتظامی مدنظر است، بلکه دارای ابعاد نرم و سخت بوده و می‌بایست در عرصه‌های مختلف بینشی معرفتی، گرایشی اخلاقی و رفتاری در حوزه‌های فکر و علم، اقتصاد، فرهنگ، سیاست و حوزه‌های نظامی و انتظامی ظهور و بروز داشته باشد. راهپیمایی اربعین ظاهراً یک آیین دینی است اما به دلیل پیوند عمیق و وسیع آن با قیام ابا‌عبدالله یک پدیده و اجتماع تمدنی است

که در ابعاد بینشی معرفتی گرایشی اخلاقی و رفتاری ظاهری دارای ظرفیت‌های تمدنی است. راهپیمایی اربعین در ابعاد معرفتی اخلاقی و رفتاری در حوزه‌های علمی سیاسی اقتصادی و فرهنگی منجر به تولید و افزایش امنیت می‌شود. در این مطالعه از نظریه لایه‌های وجودی انسان برای تبیین وجوه تمدنی اربعین و دیدگاه ماری بوزان برای بررسی ظرفیت‌های امنیت ساز اربعین استفاده شده است.

به اعتقاد باقری (۱۳۹۶) گفتمان اربعین حسینی به مثابه یک گفتمان آئینی برآمده از اسلام در گستره منطقه‌ای جهانی، با بهره‌گیری از فرهنگ عاشورا و قیام امام حسین (ع)، سالانه به اشکال مختلف و از جمله راهپیمایی برگزار می‌گردد. در گفتمان اربعین حسینی گفتمان اسلام انقلابی دال مرکزی هویت اسلامی و انقلابی است. گفتمان اصولگرایی شیعی به عنوان، بیان آخر این گفتمان، دال مبارزه با ظلم و گسترش عدالت را به عنوان دال مرکزی گفتمان اسلام انقلابی معرفی می‌نماید که با کاشفیت از اشاعه تمدنی اسلام، قابلیت و ظرفیت اشاعه و بسط یابندگی گفتمان حسینی را در سطوح ملی، منطقه‌ای و جهانی نمایندگی می‌کند و با توجه به عناصر و عوامل استیلا بخش هژمونیک ساز چهارگانه، قابلیت برنامه‌ریزی هوشمندانه و دیر پا پیدا می‌نماید. عاملیت سیاسی و فرهنگی گفتمان اسلام انقلابی به همراه بهره‌گیری از فرایند طرد و برجسته‌سازی و دسترسی رو به وسعت و اعتبار رو به فزون نسبت به سایر گفتمان‌های مدرنیته هم از عوامل استیلا بخش اولیه تکوینی و هم از عوامل زمینه‌ای مؤثر بر بسط یابندگی تمدنی گفتمان حسینی در مراحل توسعه‌ای آن، محسوب می‌شود.

شایگان و مؤمنی راد (۱۳۹۶) در مطالعه خود به بررسی شاخصه‌های اقتدار اسلامی در اجتماع اربعین حسینی پرداخته‌اند و اعلام می‌دارند که از نشانه‌ها و نمودهای تجلی و اقتدار دین اسلام، بزرگداشت مراسم اربعین حسینی به عنوان پاسداشت و گرامیداشت ارزش‌ها و اسطوره‌های مبارزه و مقاومت است که موجب اتحاد و همبستگی مسلمانان و در نتیجه رونق هر چه بیشتر دین اسلام و ولایت‌پذیری و انتظار فرج می‌باشد. آن‌ها همچنین عقیده دارند، اربعین با افزایش سرمایه اجتماعی در بین مسلمانان به روند جهانی شدن تفکر شیعی، وحدت و انسجام مسلمانان، تجلی شعائر اسلامی، دشمن‌شناسی، بدعت‌ستیزی و شکل‌گیری هویت اخلاقی جامعه مسلمین نقش اساسی ایفا می‌کند.

ملاحظات نظری

هر جامعه ای متشکل از مجموعه ای از انسانها است که برای رسیدن به اهداف خویش پیوسته در تعامل اند. تعاملی که بسته به امکانات، شرایط و توانایی های افراد بشر، کنش و واکنش های متفاوتی به دنبال داشته و امکان تعارض و تضاد منافع را افزایش می دهد. در این راستا جامعه برای ممانعت از تعارض و ستیز اعضاء خود چاره جویی کرده و راهبرد های بکار گرفته تا بتواند مسیر تعامل پیوسته و امنیت عمومی را هموار سازد. یکی از این راهبردهای بازدارند تضاد و تضمین امنیت عمومی جامعه استفاده از قدرت^۱ است. قدرت از زوایای مختلف قابل تعریف است. قدرت سخت، قدرت نیمه سخت و قدرت نرم. مورگنتا، قدرت را به معنی توانایی انسان بر ذهنها و اعمال دیگران تعریف میکند (عالم، ۱۳۷۳: ۸۹). ماکس وبر نیز قدرت را این چنین تعریف می نماید: «قدرت امکان خاص یک عامل (فرد یا گروه) به خاطر داشتن موقعیتی در روابط اجتماعی است که بتواند گذشته از پایه اتکای این امکان خاص، اراده خود را با وجود مقاومت به کاربرد» (عالم، ۱۳۷۸: ۸۹)؛ اما مشیل فوکو تعریف خاصی از قدرت را طرح می کند. قدرت، از نظر وی، یک مفهوم ساده ابلاغی از بالا به پایین و دستوری نیست بلکه در شبکه های از روابط درهم پیچیده جاری است (تاجیک، ۱۳۸۱: ۲۴۰-۲۳۹). قدرت در این مفهوم ریشه در لایه های مختلف اجتماعی و زبانی دارد. با توجه به تعاریف فوق، قدرت از جنس نفوذ بوده و بر توانایی و واداشتن دیگران بر انجام کاری (قدرت ایجابی) یا انجام ندادن کاری (قدرت سلبی) دلالت دارد. بر این اساس قدرت از حیث منبع در دو شکل اصلی قابل تعریف است: اول- قدرت سخت؛ که بر اجبار استوار است و به شکل زور تجلی می یابد (افتخاری، ۱۳۸۹: ۴۷ و حیدری، ۱۳۹۰: ۱۰).

دوم- قدرت نرم؛ از نظر جوزف نای، قدرت نرم عبارت است از کسب مطلوب از طریق جاذبه، نه از طریق اجبار یا تطمیع (الماسی، ۱۳۸۸: ۱۵). به عبارتی از نگاه نای، قدرت نرم بر اقتناع و جذابیت استوار است و به شکل پذیرش تجلی می یابد (نای، ۱۳۸۷: ۳۸). برخی دیگر نیز قدرت نرم را شکل دادن به علایق دیگران می دانند (حیدری، ۱۳۹۰: ۱۰).

1. power

ژوزف نای اولین کسی است که بحث قدرت نرم را مطرح کرده است. او پس از پایان جنگ سرد معتقد بود که ماهیت قدرت متحول شده است و از این رو قدرت نرم را در برابر قدرت سخت قرار داد. قدرت نرم شیوه جدیدی از اعمال قدرت در مقایسه با شیوه سنتی است (باقری، ۱۳۸۸: ۲۱۶). ژوزف نای در کتاب معروف خود با نام «قدرت نرم» آن را توانایی شکل دادن به ترجیحات و اولویتهای دیگران می‌داند (Nye, 1990: 157). به عبارتی نای قدرت نرم را توانایی رسیدن به اهداف مورد نظر از طریق جاذبه می‌داند نه استفاده از زور. در مقابل قدرت نرم، قدرت سخت قرار دارد و آن، یعنی توانایی ایجاد زور و فشار از طریق اقتدار نظامی و قدرت اقتصادی. برای قدرت نرم ویژگیهایی را برمی‌شمارند که عبارت‌اند از:

۱. قدرت نرم یک رابطه است. به تعبیر لاسول قدرت رابطه‌ای میان فردی یا رابطه‌ای میان افراد است.
۲. قدرت نرم بر ذهنیت افراد استوار است.
۳. قدرت نرم از جنس القاء و اقناع است.
۴. قدرت نرم امری غیر محسوس است (عالم، ۱۳۷۳: ۹۱).
۵. قدرت نرم فراگیر و همه‌جانبه است.
۶. قدرت نرم ماهیت پویا و تحول‌پذیر دارد.

از همین روی، فعال‌سازی منابع قدرت نرم برای تأمین منافع ملی و حفظ تمامیت ارضی مسئله‌ای ضروری به شمار می‌رود که تمامی بازیگران به‌نوعی نسبت به آن حساس می‌باشند (lee et al, 2005: 193). با توجه به این ویژگی‌هاست که می‌توان نوع نگاه و نگرش ویژه‌ای به انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ در ایران داشت.

۱. انقلاب اسلامی ایران

انقلاب اسلامی ایران در زمره معروف‌ترین انقلاب‌های جهان قرار دارد. اگر انقلاب کبیر فرانسه باهدف آزادی و انقلاب اکتبر روسیه (۱۹۱۷م) باهدف عدالت شکل گرفته‌اند، انقلاب اسلامی در ایران باهدف احیاء دین و ارزش‌های الهی و انسانی به وقوع پیوست. همین نگاه و ماهیت، انقلاب اسلامی را از دیگر انقلاب‌ها متمایز ساخته است. بر همین اساس است که شهید مطهری انقلاب اسلامی ایران را شاخه‌ای از انقلاب انبیاء، خصوصاً انقلاب صدر اسلام،

ارزیابی و در این چارچوب آن را تعریف می‌نماید. طبق نظر وی، «همان طوری که انقلاب صدر اسلام در همان حالی که انقلابی مذهبی و اسلامی بود، در همان حال، انقلابی سیاسی، معنوی، اجتماعی و انقلابی اقتصادی و مادی نیز بود، یعنی حدیث، آزادگی، عدالت، نبودن تبعیضهای اجتماعی و در متن تعلیمات اسلامی است» (مطهری، ۱۳۵۹: ۳۲).

آیت‌الله عمید زنجانی نیز در تعریف خود از مفهوم انقلاب اسلامی می‌گوید: «انقلاب اسلامی عبارت است از دگرگونی بنیادی در ساختار کلی جامعه، نظام سیاسی منطبق بر جهان‌بینی و موازین و ارزش‌های اسلامی و نظام امامت و بر اساس آگاهی و ایمان مردم، حرکت پیشگام متقیان و صالحان و قیام قهرآمیز توده‌های مردم» (عمید زنجانی، ۱۳۶۷: ۲۲-۲۱)؛ بنابراین، نکته مهم پیام جمهوری اسلامی در ایران احیاء اسلام و ارزش‌های دین و انسانی بود که امروزه به‌عنوان شاخصه قدرت نرم از آن یاد می‌شود.

۲. مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

تغییرات در عرصه جهانی به تغییرات در مؤلفه‌های قدرت منجر شده است. از مهم‌ترین پیامد این تغییرات، کاهش مقبولیت قدرت سخت و توجه به مظاهر و منابع قدرت نرم است. انقلاب اسلامی در ایران به دلیل ساخت متفاوت آن با دیگر نظام‌های سیاسی از منابع قدرت نرم متفاوت برخوردار است. شناخت این منابع قدرت نرم برای کارآمدی انقلاب اسلامی یک ضرورت است. برای انقلاب اسلامی منابع قدرت نرم متعدد می‌توان برشمرد. مهم‌ترین این منابع عبارت‌اند از:

۱-۲. ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای دینی

انقلابی که در سال ۱۳۵۷ در ایران روی داد و منجر به تشکیل دولت جمهوری اسلامی ایران شد، انقلابی برای خدا و باهدف اجرای احکام الهی و ارزش‌های توحیدی بوده است. آنچه انگیزه اصلی مردم در تظاهرات خونین چندین ماهه را تشکل می‌داد تباین و تضاد رژیم مستقر با اصول، ارزش‌ها و قواعد اسلامی بود و آنچه نیز به‌جای آن مطالبه و خواسته می‌شد، جامعه و حکومتی اسلامی بود که برقرارکننده اصول، ارزش‌ها و آرمانهای اسلام باشد (خرمشاد، ۱۳۸۸: ۲۰-۲۱)؛ بنابراین مهم‌ترین مرکز تولید قدرت نرم در انقلاب اسلامی، دین و آموزه‌های دینی است که با

ابتکارات خاص و خلاقیت‌های برجسته امام (ره) به‌عنوان موتور محرک انقلاب به کار گرفته شد (افتخاری، ۱۳۸۷: ۹۸). خاستگاه مؤلفه‌های قدرت نرم از منظر اسلام که پایه و منبع قدرت نرم انقلاب اسلامی است. دارای منشأ الهی و آسمانی است (لک زایی، ۱۳۸۹: ۶۵-۶۳).

۲-۲. معنویت‌گرایی

انقلاب اسلامی در یک فضای جدید و مبتنی بر معنویت شکل گرفته است. خدامحوری عامل تقویت معنویت در ابعاد مختلف انقلاب اسلامی بوده است و آن را از دیگر انقلاب‌های جهان متمایز ساخته است. از پیامد معنویت‌گرایی، آمیختگی آن با سیاست است (جعفری پناه و پوراحمدی، ۱۳۹۲: ۱۰۶). میشل فوکوز این خصیصه تحت عنوان «معنویت‌گرایی» در انقلاب اسلامی یاد می‌کند. این پدیده تنها در انقلاب ایران بروز کرد (خرمشاد، ۱۳۸۸: ۲۱). معنویت‌گرایی سیاسی در ایران مبانی فرهنگی سکولاریستی حاکم بر جهان را به مبارزه طلبیده و آن را کاملاً متمایز ساخته است.

۲-۳. تشیع

انقلاب اسلامی در بستر فرهنگ «تشیع» شکل گرفته است. به عبارتی مذهب تشیع، ایدئولوژی دائمی انقلاب اسلامی و مهم‌ترین منبع تجهیز ایدئولوژیک جنبش اجتماعی مردم است و در واقع همین عامل است که موجب تمایز انقلاب اسلامی ایران از سایر انقلاب‌های جهان شده است (شجاعیان، ۱۳۸۲: ۷۴). دو عنصر اساسی در فرهنگ تشیع که از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به حساب می‌آیند، عبارت‌اند از:

۲-۳-۱. مهدویت و انتظار

انقلاب اسلامی در بستر فرهنگ «تشیع» شکل گرفته است. به عبارتی مذهب تشیع، ایدئولوژی دائمی انقلاب اسلامی و مهم‌ترین منبع تجهیز ایدئولوژیک جنبش اجتماعی مردم است و در واقع همین عامل است که موجب تمایز انقلاب اسلامی ایران از سایر انقلاب‌های جهان شده است (شجاعیان، ۱۳۸۲: ۷۴). دو عنصر اساسی در فرهنگ تشیع که از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به حساب می‌آیند، عبارت‌اند از: مهدویت و انتظار.

مهدویت و انتظار از منابع قدرت آفرین تشیع به حساب می‌آیند. به عبارت دیگر، مذهب تشیع

فرجامی بسیار روشن و آرمانی را برای جهان تصویر می‌کند و معتقد است که در پایان تاریخ با قیام سراسری مهدی موعود (عج) به‌عنوان آخرین بازمانده از نسل پیشوایان الهی، تمامی نظام‌های ظالمانه‌ی الحادی سرنگون و یک دولت عدل نهایی با حاکمیت امام معصوم تشکیل خواهد شد (سعیدی و مقدم فر، ۱۳۹۳: ۱۱۶). این امیدواری به بهبود اوضاع جهان با ظهور منجی مانع یأس در شیعه شده و به او قدرت فوق‌العاده بخشیده است. استاد شهید مرتضی مطهری انتظار سازنده را تعهد آور، نبرد آفرین و تحرک‌بخش می‌داند.

۲-۳-۲. فرهنگ ایثار و شهادت

ناب‌ترین درسی که شیعیان از نهضت امام حسین (ع) می‌گیرند، آرزوی شهادت در راه آن حضرت است. این خصیصه منبعی از قدرت نرم ایجاد می‌کند که هیچ‌کدام از انواع قدرت سخت و نرم در برابرش تاب مقاومت ندارد (نای، ۱۳۸۹: ۳۹). حامد الگار در این رابطه می‌نویسد: «شهادت به لحاظ حرمت و اهمیتی که شیعه برای امام حسین (ع) قائل است. جایگاه خاصی دارد. درهم‌آمیختگی این دو مضمون و موضوع، یعنی نفی قدرت سیاسی بالفعل و ایمان به فضیلت شهادت تشیع را به‌خصوص در مراحل مشخصی از تاریخ آن به زیور مقاومت مبارزه جویانه‌ای آراسته است و در واقع تشیع قابلیت بالایی برای قیام و مبارزه فراهم کرده است» (الگار، ۱۳۶۰: ۱۱۱).

معتقدان به فرهنگ شهادت همواره خود را در میان دو امر نیکو می‌بینند که یکی پیروزی در جنگ و دیگری کشته شدن در راه خدا و کسب سعادت اخروی است (سعیدی و مقدم فر، ۱۳۹۳: ۱۱۶). به همین دلیل است که امام خمینی (ره) می‌فرماید: «منطق، منطق صدر اسلام است. اگر بکشیم، به بهشت می‌رویم و اگر کشته بشویم، به بهشت می‌رویم. این منطق شکست ندارد» (امام خمینی، ۱۳۵۷/۸/۱). یا مقام معظم رهبری جهاد و شهادت را منبع قدرت نرم می‌داند و می‌فرماید: «جهاد و شهادت عامل قدرت ملی و شاخص ایمان خالصانه است که باید حفظ گردد» (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۷۰/۱۱/۳۰). این امر از آن جهت مهم است که امروزه هیچ‌سیاستی بدون بهره‌مندی از منابع قدرت نرم نمی‌تواند موفق و مؤثر باشد (افتخاری و جانی پور، ۱۳۹۲: ۲۵). فعال‌سازی منابع قدرت نرم برای تأمین منافع ملی و حفظ تمامیت ارضی مسئله‌ای ضروری به‌شمار می‌رود که تمامی بازیگران به‌نوعی به آن حساس می‌باشند (lee et al, 2005: 423).

۲-۴-۳. جهاد

جهاد، نوعی خاص از جنگ و نبرد مسلحانه است که از یکسو حالت تدافعی در مقابل تجاوز نظامی بیگانگان داشته و از سوی دیگر مطابق با هنجارهای دینی پذیرفته شده در یک جامعه دارای ارزش دینی و اجتماعی است. اعتقاد به جهاد به عنوان یکی از فروع دین اسلام، روح انقلابی گری و شهادت طلبی را در پیروان این مکتب زنده نموده است. مقام معظم رهبری در این زمینه می فرماید: جهادی که جامعه اسلامی همیشه با آن مواجه است، «جهاد کبیر» است. زیرا جهاد اکبر یک مسئله عمومی است و همه با آن سر و کار دارند. جهاد اصغر نیز همیشگی نیست و در بسیاری زمانها وجود ندارد. اما جهاد کبیر یک جهاد همیشگی است. این جهاد همان جهاد حق و باطل است که در طول زمان بوده است و هدف باطل این است که حق را به تبعیت از خودش وادار کند. این جهاد همان جهادی است که امام عزیزمان فرمودند: «تا شرک و کفر هست، مبارزه هست و تا مبارزه هست، ما هستیم.» (آیت الله خامنه ای ۱۳۹۸/۳/۷).

۲-۴. ولایت پذیری

رابطه مردم و حاکم در جمهوری اسلامی ایران، یک رابطه اعتقادی و باور قلبی است. بر اساس مبانی اسلام، نقش ولی فقیه به عنوان رهبر انقلاب اسلامی یک نقش ویژه و از منابع اساسی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به حساب می آید. ولایت فقیه نوعی نیابت امام معصوم (ع) در دوران غیبت می باشد که علت اصلی آن نیز آگاهی فقیه به احکام، قوانین و مقررات دین و برخورداری از شرایط اجتهاد و عدالت است (جمشیدی، ۱۳۸۸: ۵۳۲). اعتقاد به وجود ولی فقیه در رأس حکومت برآیند استدلال عقلی و نقلی مبانی شیعه است؛ زیرا بنا بر حکم عقل، اولاً انسان موجودی نیازمند است؛ ثانیاً بسیاری از نیازهای انسانها در اجتماع تأمین می شود؛ ثالثاً دین است که به تمام نیازهای انسان اهتمام دارد؛ رابعاً رهبر مسلمانان در آغاز کسی جز پیامبر و جانشینان آن حضرت نبوده است؛ خامساً شارع مسلمانان را از رجوع به طاغوتها منع کرده است (متقی زاده، ۱۳۹۰: ۱۱۰).

مجموعه این عوامل بخصوص رجوع به زمامدار عادل و دین شناس، ولایت فقیه را تجویز می نماید. ولایت فقیه به عنوان منبع مهم قدرت نرم شیعی اثرگذاری خود را در انقلاب اسلامی به خوبی نشان داده است. مشیل فوکو در مورد اثرگذار معمار کبیر انقلاب امام خمینی (ره)

می نویسد: «شخصیت آیت الله خمینی پهلوی به افسانه می زند، هیچ رهبری سیاسی نمی تواند ادعا کند که مردمش با او پیوندی چنین نیرومند دارد» (ملکوتیان، ۱۳۸۹: ۲۹۸). آنچه در ذیل منابع قدرت نرم در انقلاب اسلامی می توان مورد تأکید قرارداد عبارت اند از: معنویت، ایدئولوژی اسلامی، حماسه آفرینی مرجعیت، نوع نظام مردم سالار دینی، نفوذ رهبری و ولایت فقیه (الیاسی، ۱۳۸۸: ۶۴-۶۳ و حیدری، ۱۳۸۹: ۱۴۳).

۲-۵. ارزشهای سیاسی

ارزشها مجموعه قضاوت‌های يك گروه اجتماعی است که جهان را به مقولات مطلوب و نامطلوب تقسیم می کند و غالباً جزء بنیادین نظام فرهنگی محسوب می شود. ارزش جریانی است که با آن فرد به محیط پاسخ می دهد. ارزش ها نشان دهنده آموخته های هر فرد است و در واقع به زندگی افراد جهت و معنا می جریان رشد می بخشد. ارزشهای سیاسی تحت عنوان علاقه به قدرت و نفوذ شخصیتی و شهرت که الزاماً محدود به حوزه سیاست نیست (سعیدی نژاد، ۱۳۸۷: ۲۶)، تعریف می شود که دارای دو بعد است:

۲-۵-۱. مردم سالاری دینی:

مردم سالاری دینی، ناظر به مدلی از حکومت است که بر مشروعیت الهی و مقبولیت مردم و در چارچوب مقررات الهی استوار است و در راستای حق مداری، خدمت محوری و ایجاد بستری برای رشد و تعالی مادی و معنوی، ایفای نقش می کند. این مدل، بر دو پایه استوار است:

۱. از سویی ریشه در آموزه های وحیانی دارد.

۲. این آموزه ها را از رهگذر خواست و اراده مردم دنبال می کند.

از این رو در نظام مردم سالاری دینی، نظام سیاسی بر دو رکن الهی و انسانی استوار است و این نظام با در نظر داشتن اصول اعتقادی اسلام، رابطه مردم و حکومت را تبیین می کند (محمدی، ۱۳۸۴: مبحث ۷).

۲-۵-۲. ظلم ستیزی، برابری و دادگری:

هویت اصیل ایرانی در طول تاریخ کهن این سرزمین بار و حیه دادگری و ظلم ستیزی آمیخته است. اسطوره های کهن تاریخی ایران کاوه آهنگر را نمادی از دادگری معرفی می کند که در اوج ظلمت استبداد ضحاک فریاد دادخواهی و بیداد ستیزی را بلند کرد (هرسیج و تویسرکانی،

۱۳۸۹: ۱۷۵). حتی مورخان ایرانی نیز بر این نکته تأکید کرده اند که عدالت خواهی و ظلم ستیزی از آرمان های بزرگ مردم ایران بوده که از دوران هخامنشیان در این سرزمین رواج داشته است (مجتهدزاده، ۱۳۸۵: ۴). این مهم پس از ظهور اسلام و گسترش آن در سرزمین بزرگ ایران اهمیت بیشتری یافت. از برجسته ترین اصول اسلام و تفکر شیعه روحیه ظلم ستیزی، جهاد در راه حق و حرکت در مسیر عدالت و برابری آن هم در تمام ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی که به اعتقاد آنها تا ظهور حضرت قائم (عج) ادامه خواهد داشت. اوج این ویژگی و روحیات را در جامعه ایران می توان در گسترش احساس همبستگی آنها با حادثه کربلا و الهام گرفتن از آن در حوادث مختلف تاریخی و قیام علیه ظلم و ستم مشاهده نمود. لذا حفظ و بزرگداشت این واقعه تاریخی همواره منبع نیرومند قدرت نرم جهان تشیع در برابر دشمنان و تقویت برادری، همدلی و همبستگی بیشتر است.

۲-۶. مطلوب های سیاست خارجی

اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در بحث از قدرت نرم در دو مقوله سیاست ایجابی و سلبی قابل بحث است. در سیاست سلبی خط قرمزهایی وجود دارد که هر یک از آنها به نظم سیاسی اقتدار می بخشد که از جمله آن میتوان به استکبارستیزی، ظلم ستیزی و نفی سبیل اشاره نمود و در بعد ایجابی دعوت و همکاری و انعطاف پذیری مطرح است (وائقی راد، ۱۳۸۳: ۴۶۴).

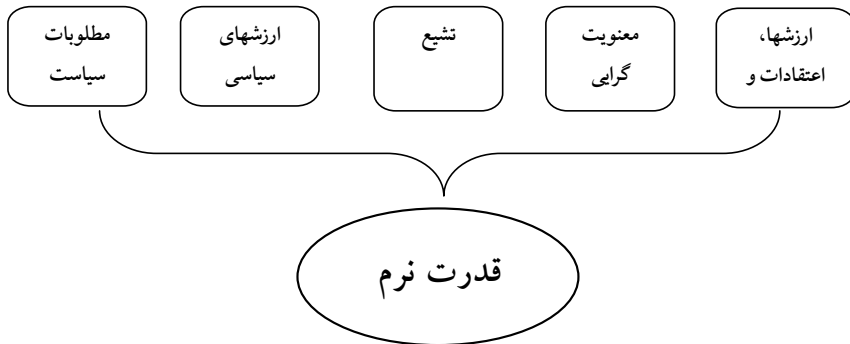
۲-۶-۱. مقابله با جبهه استکبار

سیاست خارجی جمهوری ایران، بر مبنای آموزه های اسلام و مذهب تشیع بر اصولی همچون نفی هر گونه سلطه جویی و سلطه پذیری، حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق مسلمانان، عدم تعهد در برابر قدرت های سلطه گر و روابط صلح آمیز متقابل با دول غیر محارب، همچنین دفاع از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین، نفی سلطه بیگانگان بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ استوار است (جعفری پناه و پور احمدی، ۱۳۹۲: ۱۰۶).

۲-۶-۲. انسجام سیاسی اجتماعی امت اسلامی

قرآن مجید از تفرقه، اختلاف و دو دستیگی به کرانه گودال آتش جنگ یاد کرده که وحدت، اتحاد و یک دستیگی خطر فرو افتادن در چنین گودالی را بر طرف می سازد: آیه ۱۰۳ سوره آل عمران

«بر لبه پرتگاهی از آتش بودید و او از آن، شما را نجات داد.» (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۳۷۱). دین اسلام به مساله وحدت و اتحاد از دیدگاه اجتماعی آن نگریسته و بر اهمیت آن میان انسانها تأکید کرده است. اتحاد و انسجام در سایه وحدت عقیده باثبات ترین و محکمترین نوع انسجام است. با شکل گیری دولت های ملی و تعیین مرزهای سیاسی هر کدام از کشورها، توجه به روابط بین المللی از اهمیت ویژه ای برخوردار شد. در بسیاری از کشورهای ملی بر ویژگی مسلمان بودن مردمان سرزمینشان به عنوان نقطه اشتراک جوامع در راستای انسجام و همبستگی دولت ها است. اصطلاحی حیاتی و استراتژیک برای جهان اسلام که پایه همگرایی هر چه بیشتر امت اسلامی در تقابل با دشمنان و مخالفان است.

شکل ۱: مولفه های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

پس از طرح مختصر مبانی و منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران ضرورت دارد سطوح قدرت نرم نیز مشخص گردد. در ادامه به این سطوح می پردازیم.

۳. سطوح قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

برای آن که بتوان تحلیل جامعی از قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران ارائه کرد، سطوح آن را باید مشخص کرد. قدرت نرم جمهوری اسلامی در سه سطح مورد مطالعه قرار گرفته است:

۱-۳. سطح تحلیل ملی

قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سطح ملی بر عناصری چون ولایت فقیه و رهبری فرهمند

و مقتدر، وحدت و اعتماد ملی، مشروعیت سیاسی و اجتماعی، روح شهادت طلبی، توسعه دانایی محور، جنبش نرم‌افزاری و... استوار است (موسوی و کلانتری، ۱۳۹۰ و شعبانی سارویی، ۱۳۹۲: ۸۵).

۳-۲- سطح منطقه‌ای

قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه‌ای بر مواردی چون بازسازی تمدن اسلامی و احیای تاریخ تمدن و هویت فرهنگی، تاریخی و اسلامی، ارتقای بیداری اسلامی، مقبولیت و محبوبیت منطقه‌ای، احیای هویت جهان اسلام، محوریت ثبات منطقه‌ای، جهانی کردن مبارزه با صهیونیسم، ارتقای موقعیت ژئواستراتژیک ایران در منطقه، الگوی مقاومت بسیج، شکست طرح‌های استکباری در منطقه، تقویت دیپلماسی عمومی و دیپلماسی فرهنگی در منطقه استوار است (شعبانی سارویی، ۱۳۹۲: ۸۵).

۳-۳- سطح تحلیل بین‌المللی

قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سطح بین‌المللی به چالش کشیدن هژمون فرهنگی غرب، گشایش جبهه ثالث در نظام بین‌المللی بر اساس اصل نه شرقی و نه غربی، شکل‌گیری فرهنگی مقاومت جهانی در برابر استکبار و صهیونیسم جهانی، تقویت گفتمان نفی سلطه و عدالت خواهی، ارتقای فرهنگ جهاد و شهادت و منجی طلبی، رشد گفتمان معنوی و دینی، ترویج روحیه استقلال طلبی در میان مستضعفان جهان، بر هم زدن معادلات قدرت‌های سیاسی امنیتی قدرت‌های بزرگ، تأثیرگذاری بر تحولات و معادلات بین‌المللی، ارتقای توانمندی رسانه‌ای (شعبانی سارویی، ۱۳۹۲: ۸۶-۸۵) اشاره کرد.

با چنین مشخصاتی که از سطوح سه‌گانه قدرت نرم جمهوری اسلامی اشاره شد، می‌توان از آئین پیاده‌روی اربعین به‌عنوان مبنای قدرت نرم ایران در هر سه سطح اشاره و استناد کرد.

۴. اربعین به‌مثابه قدرت نرم

بنیاد نظری این پژوهش بر اربعین به‌عنوان منبع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران استوار است. بی‌شک اصلی‌ترین قدرت نرم یک کشور عبارتند از:

۴-۱- عناصر قدرت نرم در راهپیمایی اربعین

اربعین به‌مثابه قدرت نرم انقلاب اسلامی از عناصر و اجزایی تشکیل شده است که در افزایش و قدرت نرم انقلاب اسلامی مؤثر است.

۴-۱-۱- **عناصر اعتقادی**؛ در راهپیمایی اربعین اعتقاد، باور، مکتب، ایدئولوژی جذاب کاملاً موج می‌زند.

۴-۱-۲- **عناصر فرهنگی و هویتی**؛ در راهپیمایی اربعین پیشینه تاریخی، تمدن و فرهنگی جاذبه‌های فرهنگی از عناصر اساسی است.

۴-۱-۳- **عناصر اجتماعی و انسانی**؛ در راهپیمایی اربعین در کنار اعتقادات باورها، فرهنگ، ایدئولوژی و تعامل تمدن می‌توان به حس تعلق اجتماعی، میزان انسجام و همگرایی، سرمایه اجتماعی و روابط عاطفی انسانی و ... اشاره کرد.

۴-۱-۴- **عناصر رسانه و تبلیغات**؛ راهپیمایی اربعین به‌مثابه یک رسانه بین‌المللی عمل می‌کند و می‌توان به اثربخشی آن، اقناع و افکار سازی و مقابله با همه‌مه و عملیات روانی دشمن و خنثی سازی ترفندهای دشمنان آنان را مورد اشاره کرد.

۴-۱-۵- **عناصر مدیریتی**؛ اجتماع بیش از ۲۵ میلیون نفر در کربلای معلا، سبک جدیدی از مدیریت را ارائه کرده است. مدیریت مردمی اربعین قدرت نرم مدیریت اسلامی را نشان داده است. تجلی قدرت مرجعیت و ولی فقیه را در این راهپیمایی به‌آسانی می‌توان دید.

۴-۱-۶- **عناصر اقتصادی**؛ در راهپیمایی اربعین نظمی از رفاه اقتصادی برای زائران با تکیه بر منابع مردمی خلق گردیده است که می‌تواند در شرایط سخت مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

۴-۱-۷- **عناصر دیپلماسی و سیاسی**؛ در راهپیمایی اربعین کارایی و کارآمدی مدل نظام سیاسی اسلامی، نقش مرجعیت و رهبری کارزماتیک انقلاب اسلامی، بسیج اجتماعی، اعتماد مردم، ثبات سیاسی و امنیت پایدار و بالا را می‌توان کاملاً رصد کرد.

۵. راهپیمایی اربعین و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران

همان‌طور که اشاره شد راهپیمایی اربعین از منابع اساسی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به حساب می‌آید. در راهپیمایی اربعین ما شاهد تجلی ارزش‌های چون حق‌مداری، معنویت‌گرایی، عدالت‌محوری، ولایت‌مداری و وحدت و انسجام جامعه اسلامی هستیم. آئین

راهپیمایی اربعین به‌عنوان یک ابزار نرم‌افزاری قدرت کارکردهای ذیل را به انجام می‌رساند:

۵-۱- راهپیمایی اربعین و تقویت اسلام؛

راهپیمایی اربعین موجب تقویت اساسی پایه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران یعنی ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای دینی و طرح مجدد اسلام به‌عنوان یک مکتب حیات بخش شده است. نمود وحدت‌بخشی آن را می‌توان در بسیج یکپارچه سیاسی توده‌ها و طبقات اجتماعی مشاهده کرد. راهپیمایی اربعین ضمن طرح مجدد اثرگذاری دین در عرصه اجتماع به خط فکری جدایی دین از سیاست پایان داد. اسلام سیاسی، مبلغ و مروج معنویت، عدالت، استقلال، آزادی و نوآوری است. اسلام سیاسی تکیه‌گاه، راه‌حل و برنامه‌ای برای بازیابی و بازسازی هویت در جوامع اسلامی است (خرمشاد، ۱۳۸۷: ۳۲). راهپیمایی اربعین با تقویت باورها و اعتقادات دینی به بازسازی هویت دینی - اسلامی انقلاب کمک فراوان کرده است.

۵-۲- اربعین و تعالی گفتمان سیاسی شیعه

همان‌گونه که ذکر شد، انقلاب اسلامی در ایران برگفتمان شیعی استوار است. گفتمان سیاسی شیعه توانسته با استفاده از ابزار اجتهاد برای چالش‌های اساسی پیش روی خود که ناشی از ادامه روند تنازع و برخورد «سنت و مدرنیته» است پاسخ‌های مناسبی پیدا کرده و به یک مدل اساسی تبدیل شود (کمالی اردکانی، ۱۳۸۷: ۹۴-۹۵). گفتمان شیعه در سایه انقلاب اسلامی الگویی از رابطه دین و دموکراسی، جایگاه ولی فقیه را ارائه داده است.

راهپیمایی اربعین ضمن تقویت گفتمان انقلاب اسلامی که کارایی مدل حکومت اسلامی را در مسائل مستحدثه نشان می‌دهد به شیعیان اجازه داده است که برای اولین بار در سایه انقلاب اسلامی ظرفیت‌های پنهان و بلااستفاده فقهی، کلامی، فلسفی و تفسیری خود را آشکار کنند. در واقع، راهپیمایی اربعین بخشی از گفتمان سیاسی شیعه را در سایه مردم‌سالاری دینی نشان می‌دهد. در کنار این مباحث باید گفته شود که عنصر انتظار و مهدویت از اصولی است که همواره در کالبد انقلاب اسلامی حاضر بوده است. مهدویت به‌عنوان سرمایه معنوی به فرهنگ شیعه این امکان را داده است تا با تلاش فراوان همراه با صبر و بصیرت به قسمت فتح این قله‌ها و دست‌یابی به آرمان‌ها حرکت کند. راهپیمایی میلیونی اربعین این عناصر قدرت شیعی را که پایه

قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران است را تقویت کرده و آن را پویا نموده است.

۵-۳- اربعین و تقویت فرهنگ ایثار و شهادت

جهاد در راه خدا و شهادت‌طلبی از عناصر اساسی و فرهنگ شیعی و پایه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران است. در اندیشه و فرهنگ سیاسی شیعه، جهاد و شهادت به‌عنوان یک اصل عامل نجات‌بخش، هدف استراتژیک و عامل تأثیرگذار تلقی می‌گردد. این فرهنگ ریشه در اعتقادات دینی و باورهای مردم دارد. فرهنگ شهادت‌طلبی به‌عنوان اصلی‌ترین منبع قدرت نرم در بین مسلمانان محسوب می‌گردد (افتخاری و شعبانی، ۱۳۸۹: ۹۹). راهپیمایی میلیونی اربعین نیز از آن جهت مهم است که همه زائران به امام حسین (ع) اقتدا می‌کنند. در انقلاب اسلامی با تکیه بر همین روحیه ایثار و شهادت و اقتدا به امام حسین (ع)، موانع بسیاری از جلوی پای انقلاب اسلامی برداشته شد و شهادت‌طلبی به عنصری اساسی در قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران تبدیل شد.

امام خمینی (ره) معمار کبیر انقلاب اسلامی در ترسیم این راهبرد اساسی فرمودند: «اگر بکشیم به بهشت می‌رویم و اگر کشته شویم به بهشت می‌رویم، این منطق شکست ندارد» (امام خمینی، ۱۳۵۷/۰۸/۰۱). بدین ترتیب، راهپیمایی اربعین بار دیگر این گفتمان و شعار را احیاء کرد که اسلحه پیشرفته و برنده انقلاب اسلامی، همان شهادت‌طلبی و نهضت حسینی است؛ بنابراین، راهپیمایی اربعین بار دیگر دو عنصر جهاد و شهادت را به‌عنوان دو عنصر تاریخ‌ساز و سرنوشت‌آفرین حیات اجتماعی مسلمانان مطرح کرد عناصری که آفریننده قدرت نرم و بالندگی و بازدارندگی در مقابل دشمن هستند (محمدی، ۱۳۸۷: ۴۳).

۵-۴- راهپیمایی اربعین و تقویت عدالت‌خواهی

انقلاب اسلامی نقش مهمی در تقویت گفتمان عدالت‌خواهی در جهان داشته است. بی‌شک در سایه همین عدالت‌خواهی است که ملت‌های بسیاری به انقلاب اعتماد و امید بسته‌اند. راهپیمایی میلیونی اربعین در محورهای ذیل در تقویت گفتمان عدالت‌خواهی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران مؤثر بوده است:

۵-۴-۱- راهپیمایی اربعین به تقویت گفتمان عدالت‌با سیاست که پایه ساخت نظام سیاسی

انقلاب اسلامی است، کمک فراوان کرده و آن را عمق بخشیده است. برقراری عدالت موجب می شود که مردم به حکومت جذب شده و از آن در برابر هجمه ها دفاع کنند. آیت الله خامنه‌ای در این رابطه تأکید دارند «گفتمان عدالت یک گفتمان اساسی است، همه چیز ماست، منحنی جمهوری اسلامی هیچ حرفی برای گفتن نخواهد داشت» (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۸/۱۰).

۵-۴-۲- با راهپیمایی اربعین گفتمان اجرای عدالت انقلاب با میلیون‌ها مخاطب و عاشق مواجه شده است و همین گفتمان باعث شد که بستر و مبارزه برای مقابله با بی‌عدالتی و مبارزه با نظام ناعادلانه جهانی بیش از گذشته فراهم آید و همین مسئله باعث شده است که نظام سلطه در بسیاری از عرصه‌ها در خاورمیانه با شکست مواجه و از اهداف خویش عقب‌نشینی نماید.

۵-۴-۳- عدالت‌خواهی در عصر جدید سرمایه عظیم اجتماعی انقلاب اسلامی است و راهپیمایی اربعین این عنصر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران را توسعه داده است؛ و انقلاب را به پرچم‌دار این جنبش در دنیا تبدیل کرده است. به طوری که عدالت‌طلبی از عناصر قوام‌بخش هویت ایرانی و پایه اسلام شیعی است.

۵-۵- اربعین و جذاب سازی فرهنگ اسلامی

راهپیمایی اربعین جلوه‌های از همدلی، همیاری، تعاون را ... خلق کرده است و فرهنگ اسلامی را در منظر افکار عمومی جذاب کرده است. راهپیمایی اربعین جاذبه فرهنگ ایرانی - اسلامی را در داخل سازمان‌دهی کرده و در برابر جهانی شدن به آن مطلوبیت بخشیده است و این یعنی افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران.

۵-۶- راهپیمایی اربعین و تقویت وفاق ملی

راهپیمایی میلیونی اربعین جلوه‌های از اجتماع عظیم وحدت جهان اسلام است. راهپیمایی اربعین در تداوم آرمان بلند انقلاب اسلامی که وفاق جهان اسلام را وجهه همت خویش قرار داده به تقویت سرمایه اجتماعی انقلاب کمک فراوان کرده است. انقلاب اسلامی با بهره‌گیری از اعتماد ملی به عنوان یک سرمایه اجتماعی و بعد چهارم قدرت توانست به تعمیق وحدت و همبستگی ملی و تجمیع کلیه افشار و گروه‌های ملی و مذهبی کشور همت گمارد و با بهره‌گیری از مشارکت عمومی، وحدت میان ملت با نظام را در جامعه گسترش بخشد. به این

تربیت وفاق اجتماعی به‌عنوان مظهر قدرت نرم انقلاب اسلامی را در برابر چالش و توطئه‌های گوناگون توانمند سازد (دهشیری، ۱۳۹۰: ۳۵).

۷-۵. اربعین به‌مثابه یک رسانه بین‌المللی

اربعین به‌مثابه یک رسانه بین‌المللی به بیان جاذبه‌های فرهنگی شیعی کمک بسیار کرده است؛ و بخش مهمی از هجده فرهنگ دشمن را علیه انقلاب اسلامی خنثی کرده است. به عبارتی اربعین در نقش یک رسانه بین‌المللی و فراگیر به دفع تهدیدات دشمن و استفاده از فرصت‌ها برای صیانت از انقلاب اسلامی کمک بسیار کرده است. اهمیت اربعین به‌عنوان یک منبع مهم در دیپلماسی عمومی از آنجا مهم است که دشمن در شرایط کنونی به دنبال استراتژی انزوای جمهوری اسلامی ایران است و راهپیمایی اربعین این پروژه را ناکام گذاشته است. مهم‌ترین آثار اربعین در این عرصه عبارت است از:

۷-۵-۱. مجذوب کردن فرهنگ اسلامی بخصوص فرهنگ شیعی

۷-۵-۲. مشروعیت بخشیدن به سیاست‌های انقلاب اسلامی و این یعنی تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران؛

۷-۵-۳. ارتقاء موقعیت بین‌المللی انقلاب اسلامی در میان دولت‌ها و ملت‌های مسلمان و این یعنی تقویت دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران.

۷-۵-۴. دفع تهدیدات و خنثی‌سازی توطئه بدنام کردن جمهوری اسلامی ایران در سطح افکار عمومی.

۷-۵-۵. نمایش استحکام درونی جمهوری اسلامی ایران.

۷-۵-۶. مقابله خبری با امپریالیسم خبری، امپریالیسم خبری در حقیقت به معنی سلطه‌جویی انحصاری در شریان‌های خبررسانی جهان است (زهره‌ای، ۱۳۸۹: ۲۵). راهپیمایی میلیونی اربعین به دلیل حضور گسترده اقدام و ملل مختلف و نمایش حقایق جهان اسلام انحصار خبری امپریالیسم غربی را درهم شکسته و به قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با جهان استکبار کمک بسیار کرده است.

نتیجه‌گیری

احیاء مراسم اربعین پس از سقوط صدام حسین به شکل گسترده و فراگیر باعث طرح این پرسش گردید که اربعین چیست؟ جایگاه اربعین و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در کجاست؟ در پاسخ به این پرسش‌ها این فرضیه مورد تأیید قرار گرفت: که راهپیمایی اربعین با بسط ارزش‌های دینی، عدالت‌خواهی ایثار و شهادت و استقلال‌خواهی موجب تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی شده است. پیامد این پژوهش در دو بعد نظری و عملیاتی قابل توجه و بحث است. در بعد نظری نخست بهره‌گیری از منابع قدرت نرم اسلام باعث گردید که بر اعتبار منابع قدرت نرم افزوده شود و مشخص گردید قبل از دیدگاه جوزف نای اسلام و جمهوری اسلامی دارای ظرفیت عظیمی در این حوزه بوده است.

انقلاب اسلامی در ایران با احیاء اسلام و ارزش‌های دینی و انسانی به‌عنوان شاخصه قدرت نرم ظرفیت عمق‌بخشی به راهبردهای خودش را دارد. ارزش‌ها، معنویت‌گرایی، تشیع، مهدویت و انتظار، ایثار و شهادت و ولایت‌فقیه از منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران هستند. اربعین به‌مثابه قدرت نرم جمهوری اسلامی از عناصر اعتقادی، فرهنگی و هویتی، اجتماعی و انسانی، رسانه و تبلیغات، مدیریت، اقتصاد، دیپلماسی و سیاسی برخوردار است. از این رهگذر منابع قدرت نرم که ریشه در اربعین دارد در شکل‌دهی و گسترش قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران نقش‌آفرین است.

دوم: در بحث از قدرت نرم سطوح مختلفی وجود دارد که در هر سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی اربعین اثرگذار است. در بعد عملیاتی نخست افزایش اعتبار فرضیه پژوهش می‌تواند موجب تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در ابعاد مختلف سیاسی و فرهنگی، مدیریتی، اقتصادی و ... به همراه داشته باشد و موجب اتحاد و انسجام و افزایش قدرت نرم انقلاب اسلامی گردد. نهایتاً برای افزایش قدرت نرم جمهوری اسلامی باید بر اربعین متمرکز شد و از آن به‌عنوان یک بستر اساسی برای مقابله با تهدیدات نرم و سخت استفاده نمود.

مسئله دیگر به نظر می‌رسد با تحقق بخشی به فرهنگ اربعین و تداوم آن در هر سال بر اعتبار این فرضیه که موجب تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی می‌شود افزوده شود و این مسئله می‌تواند نیاز به قدرت سخت از سوی جمهوری اسلامی برای مواجهه با تهدیدات کاهش دهد و در وضعیت ضعف در قدرت سخت موجب ارتقاء قدرت جمهوری اسلامی گردد.

ره آورد دیگر این پژوهش توسعه قدرت نرم و کاهش قدرت نظامی در سطح منطقه خواهد بود و می‌تواند حلقه‌های همکاری ایران با دیگر ملل تقویت نموده و به هژمونی شدن قدرت جمهوری اسلامی ایران کمک نماید.

منابع و مأخذ

۱. افتخاری، اصغر (۱۳۸۹). «برتری قدرت نرم، بازخوانی نظریه جهاد در قرآن کریم» در کتاب قدرت نرم، امنیت نرم، تهران، انتشارات امام صادق (ع).
۲. افتخاری، اصغر و جانی پور، احمد (۱۳۹۲). «منابع قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران (مطالعه موردی، تحلیل وصیت‌نامه شهدای دانشگاه امام صادق (ع))»، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال سوم، شماره ۹، ۴۶-۲۲.
۳. افتخاری، اصغر و شعبانی، ناصر (۱۳۸۹). قدرت نرم نبرد نامتقارن تحلیل جنگ ۳۳ روزه حزب الله و جنگ ۲۲ روزه غزه، ج ۱، تهران: انتشارات امام صادق (ع).
۴. الماسی، محمدحسین (۱۳۸۸). ماهیت و عناصر قدرت نرم، تهران: نشر ساقی.
۵. الگار، حامد (۱۳۶۰) انقلاب اسلامی در ایران، ترجمه مرتضی اسعدی و حسن چنیدری، تهران: انتشارات قلم.
۶. آیت الله خامنه ای - ۱۳۹۸/۷/۳- ، <https://khl.ink/f/42674>
۷. آیت الله خامنه ای - ۱۳۷۰/۱۱/۳۰- ، <https://farsi.khamenei.ir/speech?nt=2&-> ، year=1370
۸. امام خمینی، ۱۳۵۷/۰۸/۰۱.
۹. باقری، سیامک (۱۳۸۸). «قدرت نرم بسیج»، فصلنامه میثاق (بسیج متخصصین)، شماره ۷، نمایندگی ولی فقیه در سازمان بسیج مستضعفین.
۱۰. باقری، شهلا (۱۳۹۶). «راه‌پیمایی اربعین حسینی و دلالت‌های گفتمانی آن در ظرفیت بخشی تمدنی»، سومین همایش زیارت اربعین، دانشگاه امام صادق (ع).
۱۱. بیانات رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه ای در جمعی از دانشجویان، <https://farsi:khamenaei.ir/news-part-index?id=3257> .۱۳۸۳/۸/۱۰
۱۲. پرویش، محسن (۱۳۹۸). «بررسی ظرفیت‌های تمدن سازی در جهان اسلام با تکیه بر

۱۳. پیاده‌روی اربعین»، تمدن اسلامی و دین پژوهی، سال اول، شماره دوم، ۵۵-۳۵.
۱۳. تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱). مقدمه‌ای بر استراتژی‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران رهیافت‌ها و راهبردها، ج ۱، تهران، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
۱۴. جانباز، دیان؛ رحمانی، محسن و عالی بیگی، کاظم (۱۳۹۹). «انقلاب اسلامی ایران، ظهور ژئوپلیتیک شیعه، تغییر موازنه قدرت»، فصلنامه علمی جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، ۱(۳)، صص ۱۳۹-۱۵۳.
۱۵. جعفری پناه، مهدی و پور احمدی، حسین (۱۳۹۲). «قدرت نرم از دیدگاه اسلام و کاربرد مؤلفه‌های آن در جمهوری اسلامی ایران»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، شماره ۸، صص ۹۷-۱۱۳.
۱۶. جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۸)، اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)، تهران: پژوهشکده امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی.
۱۷. حیدری، نصرت اله (۱۳۹۰). ماهیت و چستی جنگ نرم، ایلام: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۸. جنیدی، رضا و ملانی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال سوم، شماره ۸، صص ۶۵-۸۹.
۱۹. خرمشاد، محمدباقر (۱۳۸۸). «فوکو و انقلاب اسلامی ایران»، معنویت‌گرایی در سیاست، پژوهشنامه متین، شماره ۱، تاریخ انتشار: ۱۳۸۹/۴/۱۳.
۲۰. دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۰). «حکمت اسمی، رویکرد تمدنی به دیپلماسی فرهنگی»، مجله روابط فرهنگی، شماره ۳، صص ۳۹-۳۰.
۲۱. رضایی، علیرضا (۱۴۰۰). «سیاست خارجی مطلوب دولت ابراهیم رئیسی؛ الگوی نظم عدالت محور مبتنی بر استراتژی موازنه نرم»، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۱-۲۳.
۲۲. زهره‌ای، محمدعلی (۱۳۸۹). درآمدی بر سایبر دیپلماسی و قدرت نرم در عصر جهانی شدن فرهنگ، تهران: انتشارات بین‌المللی گاج.
۲۳. سبحانی‌فر، علی (۱۴۰۰). «ارائه الگو دفاع نرم سیاسی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر

- گفتمان امام خامنه ای (مدظله العالی)، فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، سال هفتم، شماره ۲۷، صص، ۶۹-۸۹.
۲۴. سعیدی، روح الامینی و مقدم فر، حمیدرضا (۱۳۹۳). «منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال چهارم، شماره ۱۱، صص ۱۰۷-۱۲۶.
۲۵. سعیدی نژاد، حمیدرضا (۱۳۸۷). برری رابطه ارزشهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی با از خود بیگانگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، گزارش پژوهشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.
۲۶. شایگان، فریبا و مؤمنی راد، فهیمه (۱۳۹۶). «شاخصه‌های اقتدار اسلامی در اجتماع عظیم اربعین حسینی»، سومین همایش زیارت اربعین، دانشگاه امام صادق (ع).
۲۷. شجاعیان، محمد (۱۳۸۲). انقلاب اسلامی و رهیافت فرهنگی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۸. شعبانی سارویی، رمضان (۱۳۹۲). «قدرت نرم و هویت فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال سوم، شماره ۹، ۹۸-۷۹.
۲۹. صادقی، علی (۱۴۰۰). «نقش گردشگری جنگ و یادمان‌های دفاع مقدس در تقویت قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران». فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس، سال هفتم، شماره ۲۷، صص ۲۰۹-۲۲۸.
۳۰. طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۳)، میزان فی تفسیر القرآن، چاپ سوم، قم: انتشارات اسلامی، ج ۳.
۳۱. عالم، عبدالرحمان (۱۳۷۳) بنیادهای علم سیاست، تهران: نشر نی.
۳۲. عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۶۷) انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، تهران: نشر کتاب سیاسی.
۳۳. علی پورگرگی، محمود؛ سیفی، عبدالمجید و سامری، نادیا (۱۴۰۰). «دگردیسی قدرت سیاسی شیعیان عراق با تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه علمی جامعه شناسی سیاسی انقلاب اسلامی، سال دوم، شماره ۶، صص ۱۰۳-۱۱۹.
۳۴. غفاری هشتجین، زاهد و آقایی، محمد (۱۳۹۷). «پیاده‌روی اربعین حسینی به مثابه جنبش اجتماعی»، دو فصلنامه دانش سیاسی، سال ۱۴، شماره اول، پیاپی ۲۷، صص ۲۱-۱.

۳۵. کمالی اردکانی، علی اکبر (۱۳۸۷). انقلاب اسلامی ایران و تعالی گفتمان سیاسی شیعه، گفتارهایی درباره انقلاب اسلامی ایران به کوشش جلال درخشه، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۳۶. لک زایی، نجف (۱۳۸۹). «کاربردهای امنیتی انسان‌شناسی حکمت متعالیه»، مطالعات راهبردی، سال ۱۳، شماره ۵۰، صص ۸۴-۶۳.
۳۷. متقی، افشین و ملاحسینی اردکانی، رضا (۱۳۹۹). «تبیین جایگاه و نقش اربعین در ارتقای پرستیژ ژئوپلیتیکی تشیع»، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره سوم، صص ۱۱۲-۹۳.
۳۸. متقی زاده، احمد (۱۳۹۰). مؤلفه‌های قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران، مطالعات قدرت نرم، شماره ۲، ۱۲۷-۱۰۵.
۳۹. محمدی، علیرضا (۱۳۸۴). «هم مردم سالاری و هم دینی؛ مفهوم مردم سالاری دینی چیست»، مجله پرسمان، شماره ۳۶.
۴۰. محمدی، یدالله (۱۳۸۷). «انقلاب اسلامی و نقش تاریخ‌ساز امام خمینی در تولید قدرت نرم»، فصلنامه مطالعات عملیات روانی، شماره ۲۰، ۶۶-۳۷.
۴۱. مجتهدزاد، پیروز (۱۳۸۵). «دادگری پدیده ای از هویت ایرانی»، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۲۲۳-۲۲۴.
۴۲. معینی پور، مسعود (۱۳۹۶). «ابعاد تحقق امنیت پایدار در پرتو مناسک دینی با تأکید بر راهپیمایی اربعین»، سومین همایش زیارت اربعین، دانشگاه امام صادق (ع)، https://www.civilica.com/Paper-ARBAIN03-ARBAIN03_012.html
۴۳. مطهری، مرتضی (۱۳۵۹). پیرامون انقلاب اسلامی، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۴۴. ملکوتیان، مصطفی (۱۳۸۹). «ایدئولوژی و رهبری و تأثیر آن بر پیروزی سریع، ثبات پایدار و بازتاب جهانی انقلاب اسلامی ایران»، فصلنامه سیاست، دوره ۴۰، شماره ۲، صص ۲۸۷-۳۰۵.
۴۵. موسوی، سید محمد و بیات، رضا (۱۳۹۷). «کاووشی در آیین پیاده‌روی اربعین حسینی و اثرگذاری کارکردهای اجتماعی-سیاسی آن»، دو فصلنامه علمی نامه فرهنگ و ارتباطات، سال سوم، شماره اول (پیاپی ۵)، صص ۱۱۶-۹۳.

۴۶. موسوی، سید محمد و کلانتری، مونا (۱۳۹۰). «راهکارهای تقویت هویت اسلامی و ملی دانشجویان از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری»، مطالعات قدرت نرم، سال دوم، ۲۳، شماره پنجم، صص ۹۴-۷۱.
۴۷. حیدری، نصرت اله (۱۳۸۹). «نقش دانشگاه در تولید و توسعه قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، کرمانشاه، مجموعه مقالات همایش ملی جنگ نرم، مهری، گردآورنده محمدجواد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، صص ۱۵۴-۱۲۹.
۴۸. نای، جوزف (۱۳۸۹). قدرت نرم ابزارهای موفقیت در سیاست بین الملل، ترجمه، سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، امام صادق (ع).
۴۹. نای، جوزف (۱۳۸۷). قدرت نرم، ترجمه سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری: تهران: دانشگاه امام صادق (ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
۵۰. هرسیج، حسین و مجتبی تویسرکانی (۱۳۸۹). «تأثیر مولفه های هویت ساز ایرانی بر قدرت نرم جمهور اسلامی ایران»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم ش ۹.
۵۱. واثقی راد، محمدحسین (۱۳۸۳). نگرشی نوبه تاریخ اسلام، قم: آفاق غدیر، ج ۱.
52. Nye, J. S. (1990). Soft power. Foreign policy, (80), 153-171.
53. Lee, D. Sharp, V. J. & Konety, B. R. (2005). Use of bipolar power source for transurethral resection of bladder tumor in patient with implanted pacemaker. Urology, 66(1), 194.